

POSTAVENIE ŠTÁTNEHO ZASTUPITEĽSTVA V SPOROCH O ROZLUKU MANŽELSTVA PO PRIJATÍ ZÁKONA Č. 41/1943 SL.Z.¹

THE POSITION OF THE STATE REPRESENTATIVE IN DIVORCE DISPUTES AFTER THE ADOPTION OF ACT NO. 41/1943 SL.Z.

Július Palaj²

Abstrakt: V uvedenom článku sa zameriavame na dôsledky prijatia novely občianskeho súdneho poriadku č. 41/1943 Sl. z. so zameraním na postavenie a činnosť štátnych zastupiteľstiev, keďže práve uvedený zákon zásadne zmenil dovtedajšie postavenie štátneho zástupcu v sporoch o rozluhu manželstva. Ďalej sa venujeme právnej úprave č. 11.186/1943-7, ktorá nadväzovala na prijatie predmetného zákona a ktorá bližšie upravovala niektoré povinnosti spojené s postavením štátneho zástupcu v rozlukových sporoch. Cieľom príspevku je preskúmať dopad legislatívnych zmien na aplikačnú prax a analyzovať ich vplyv na rozhodovanie súdov. Príspevok vychádza zo stále prebiehajúceho archívneho výskumu, ktorý umožňuje identifikovať nielen formálne aspekty legislatívnych zmien, ale aj ich reálny význam pre fungovanie súdnej praxe v podmienkach režimu Slovenského štátu. Pri rozboře činnosti štátnych zastupiteľstiev sa opierame o textovú analýzu správ zasielaných Hlavnému štátnemu zastupiteľstvu a Ministerstvu pravosúdia. Uvedené správy sa nachádzajú vo fondoch Slovenského národného archívu. Pri analýze aplikačnej praxe sme pracovali s jednotlivými súdnymi rozhodnutiami, ktoré sú dostupné v Štátnom archíve v Banskej Bystrici.

Kľúčové slová: rozluky, novela, Slovenský štát, aplikačná prax, 20. storočie.

Abstract: In this article, we focus on the consequences of the adoption of Amendment No. 41/1943 Coll. to the Civil Procedure Code, with an emphasis on the position and activities of public prosecutors, as this law fundamentally changed the previous position of state prosecutors in divorce proceedings. We also discuss legal regulation No. 11.186/1943-7, which followed the adoption of the aforementioned law and which further regulated certain obligations

¹ Táto štúdia bola spracovaná v rámci riešenia projektu Grant mladých UK/1272/2025 Rozluka manželstva v právnej praxi počas Slovenského štátu.

² Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

associated with the position of the public prosecutor in divorce disputes. The aim of this article is to examine the impact of legislative changes on application practice and to analyze their influence on court decisions. The article is based on ongoing archival research, which makes it possible to identify not only the formal aspects of legislative changes, but also their real significance for the functioning of judicial practice under the Slovak State regime. In analyzing the activities of state prosecutors, we rely on a textual analysis of reports sent to the Chief State Prosecutor's Office and the Ministry of Justice. These reports are located in the collections of the Slovak National Archives. In analyzing the application practice, we worked with individual court decisions available in the State Archives in Banská Bystrica.

Key words: divorce, amendment, Slovak State, application Practice, 20th century.

Úvod

Zákon č. 41/1943 Sl. z., ktorým sa mení Občiansky sporový poriadok I/1911, priniesol hneď niekoľko zmien do sporov o rozluku manželstva.³ Jednou z najvýznamnejších zmien bola povinná účasť štátnych zástupcov v manželských sporoch, ktorá nahradila dovtedajšiu právnu úpravu. Tá dovtedy dovoľovala ingerenciu štátnych zástupcov v manželských veciach len na fakultatívnom princípe.⁴

Cieľom nášho článku je analýza postavenia štátneho zástupcu⁵ v spore o rozluku manželstva⁶ po prijatí uvedenej novely a s ňou súvisiaca aplikačná prax, ktorú novela vo vzťahu k štátnym zastupiteľstvám priniesla. V prvej časti sa budeme venovať analýze hlavných dôvodov, pre ktoré bol zákon č. 41/1943 Sl. z. prijatý. Druhá časť je venovaná právnej úprave č. 11.186/1943-7, ktorá nadväzovala na prijatie predmetného zákona a ktorá bližšie upravovala niektoré povinnosti spojené s postavením štátneho zástupcu v rozlukových sporoch. V poslednej časti

³ GÁBRIŠ, Tomáš. Súdnictvo v období prvej Slovenskej republiky (1919-1945). *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*. XXVI: 2008, s. 6.

⁴ BIANCHI, Leonard. *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu 1848-1945*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1973, 2., 1918-1945, s. 581.

Podobne: MOSNÝ, Peter, Ladislav HUBENÁK a Martin SKALOŠ. *Dejiny štátu a práva na území Slovenska*. 2. dopl. vyd. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2010. Vysokoškolská učebnica Právnickej fakulty UMB, s. 289.

⁵ K všeobecným dejinám prokuratúry v tomto období pozri: ČENTÉŠ, Jozef, Michal POVAŽAN a Ján ŠANTA. *Dejiny prokuratúry na Slovensku*. Bratislava: ATTICUM, 2014, s. 57-67.

⁶ Rozhodli sme sa pre používanie dobovej terminológie, ktorá je s ohľadom na dobové materiály a právne predpisy presnejšia. Pod rozlukou myslíme absolútne skončenie manželského zväzku.

zozsumarizujeme činnosť Štátneho zastupiteľstva v Banskej Bystrici v rozlukových sporoch začatých po prijatí novely zákona v roku 1943.

Pre úplnosť treba dodať, že nami predkladaná práca vychádza z čiastkových výsledkov stále prebiehajúceho výskumu. Pri rozbere aplikačnej praxe sme sa opierali o archívne pramene dostupné vo fondoch Slovenského národného archívu a Štátneho archívu v Banskej Bystrici.

Dôvody prijatia povinnej účasti štátnych zástupcov v sporoch o rozluku manželstva

Ideologický zásah do civilnoprávných sporov prostredníctvom posilnenia pozície štátnych zástupcov nebol v krajinách Osi ničím výnimočným. Martin Mičura vo svojom článku „Účasť štátneho zástupcu na sporoch vo veciach občianskych“ z roku 1941 sumarizuje najvýraznejšie zmeny v postavení štátnych zástupcov vo fašistickom Taliansku a vo nacistickom Nemecku.⁷ V obidvoch krajinách sa pozícia štátneho zástupcu v civilných sporoch posilnila. Nemecký zákon z 15. júla 1941 o spolupôsobení štátneho zástupcu v občianskych veciach⁸ priznal štátnym zástupcom právo vstupovať do všetkých občianskoprávných konaní. Taliansky (nový) občiansky sporový poriadok z roku 1940⁹ priznal štátnym zástupcom právo vstupovať do presne vymedzeného okruhu konaní, medzi inými aj do manželských sporov.¹⁰ Nemecko zároveň v predchádzajúcom období výrazným spôsobom zmenilo právnu úpravu manželstva a rodinného práva.¹¹ Snaha o väčšiu ingerenciu štátnych zástupcov v manželských sporoch sa objavila aj v Slovenskom štáte.

Dňa 6. apríla 1943 sa v Bratislave uskutočnilo valné zhromaždenie Právnickej jednoty. Valné zhromaždenie otváral už vyššie spomínaný prvý predseda Najvyššieho súdu Dr. Martin Mičura, prednáškou o aktuálnych právnych problémoch. V prvej časti svojej prednášky sa venoval potrebe zvýšenia právnej ochrany manželstva.¹² Tá sa prejavila najmä v snahe skomplikovať rozlukový proces. Medzi hlavné dôvody, pre ktoré bolo potrebné sťažiť rozlukový proces možno zaradiť: (a) ochrana manželstva ako spoločensky významného inštitútu,¹³ (b) úpadok mravov

⁷ MIČURA, Martin. Účasť štátneho zástupcu na sporoch vo veciach občianskych. In *Právny obzor*, Roč. 24, č. 8-9 (1941), s. 221-228.

⁸ Das gesetz über die Mitwirkung des Staatsanwalts in bürgerlichen Rechtssachen von 15. Juli 1941.

⁹ Regio decreto 28 ottobre 1940, n. 1443 Codice di procedura civile.

¹⁰ MIČURA, ref. 6, s. 224-225.

¹¹ PIHLAJAMÄKI, Heikki, Marcus DUBBER, Mark GODFREY, eds. *The Oxford Handbook of European Legal History*. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 1085.

¹² MIČURA, Martin. Správa o XX riadnom valnom zhromaždení Právnickej jednoty v Bratislave, konanom dňa 6. apríla 1943. In *Právny obzor*, Roč. 26, č. 7 (1943), s. 95.

¹³ MIČURA, ref. 11, s. 96. „Z povahy manželstva a z jeho veľkého vplyvu na ľudskú pospolitosť plynie, že zákonodarcu má mať pri úprave manželského práva pred očami hlavne etickú stránku veci.“

spôsobený vojnou,¹⁴ (c) nárast počtu rozlúk.¹⁵ Medzi ďalšie dôvody, ktoré priamo nespomenul, možno zaradiť ideologické ukotvenie Slovenského štátu, keďže podľa § 86 ústavy bola rodina pod zvýšenou ochranou právneho poriadku.¹⁶

Pri úvahe, akým spôsobom by mala byť docielená zvýšená právna ochrana manželstva, konštatoval dostatočnú hmotno-právnu ochranu a príležitosť k zmene vnímal v rovine procesnoprávnej. Vo vzťahu ku konkrétnym zmenám navrhoval povinnú účasť zástupcov verejnej obžaloby na každom pojednávaní.¹⁷ Štátny zástupca by v týchto sporoch vystupoval ako ochranca manželského zväzku.

Martin Mičura zakončil svoj príhovor k téme rozlúk nenápadnou vetou: „Čím skôr budú tieto opatrenia uvedené v účinnosť, tým skoršie nastane ich blahodarný účinok.“¹⁸

O deväť dní neskôr, 15. apríla 1943, sa uskutočnilo 111. zasadnutie Snemu Slovenskej republiky. Prvým bodom rokovania bola správa ústavnoprávneho výboru o návrhu poslanca Dr. Martina Sokola a spoločníkov na vydanie zákona, ktorým sa mení Občiansky sporový poriadok.¹⁹ Spravodajcom návrhu bol poslanec Dr. Jozef Fundárek, ktorý bol na vyššie zmienenom valnom zhromaždení zvolený za jedného z hlavných redaktorov časopisov Právnickej jednoty.²⁰

Spravodajca na úvod rokovania o tomto bode v krátkosti zosumarizoval najväčšie zmeny, ktoré uvedená novela priniesla, a následne konkretizoval dôvody prijatia jednotlivých zmien. V súvislosti s obligatórnou účasťou štátneho zástupcu upozornil na potrebu obsadenia úradov verejnej obžaloby tak, aby mohli svojej funkcii vyhovieť v plnej miere, a zároveň vyslovil želanie, aby sa z procesu rozluky opäť nestala formalita.²¹ Prostredníctvom cieľavedomej a aktívnej účasti na spore, popieraním labilných dôkazov a podávaním opravných prostriedkov mali štátni zástupcovia zamedziť ľahkovážnemu a jednoduchému rozlučovaniu manželstiev. Štátny zástupca sa stal *de facto defensor vinculi matrimonii*, ktorého úlohou bola ochrana manželského zväzku. Uvedené potvrdzuje časť dôvodovej správy, v ktorej sa zdôvodňuje povinná účasť štátneho zástupcu v sporoch o rozluku manželstva:

¹⁴ MIČURA, ref. 11, s. 95. „Je odvekou skúsenosťou, že vojna neprispieva – aspoň vo všeobecnosti – k upevneniu mravov... Takáto ľudská slabosť odôvodňuje tie mnohé vojnové zákonné opatrenia, ktoré majú za cieľ stavať hrádzu týmto nežiadúcim výkyvom ľudskej povahy.“

¹⁵ MIČURA, ref. 11, s. 97. „V posledných desaťročiach rozluky a rozvody manželstiev stúpili v miere nežiaducej.“

¹⁶ Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z. o ústave Slovenskej republiky.

¹⁷ MIČURA, ref. 11, s. 97.

¹⁸ MIČURA, ref. 11, s. 98.

¹⁹ Správa o 111. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave, štvrtok 15. apríla 1943. In Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky [online]. [cit. 2025-20-9]. Dostupné na: S SR 1939-1945, 111. schůze, část 1/1 (15. 4. 1943).

²⁰ Volby do orgánov Právnickej jednoty. Správa o XX riadnom valnom zhromaždení Právnickej jednoty v Bratislave. In *Právny obzor*, Roč. 26, č. 7 (1943), s. 110.

²¹ Správa o 111. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave, ref. 18.

„Dôvodne sa dá očakávať, že obligatórny výkon procesnej úlohy ochrancu zväzku manželského v súdnom pokračovaní pre manželské spory v značnej miere prispeje k zisteniu materiálnej pravdy, ako základnej právnej záruky žiaducej ochrany zväzku manželského.“²²

Práve od tejto zmeny si poslanci na čele s Jozefom Fundárekom sľubovali najväčší úspech. Postavenie štátnych zástupcov ako obhajcov zväzku a ich obligatórna účasť na konaniach o rozluku manželstva mala zabrániť ďalšej formalizácii rozlukového procesu a zároveň mala obmedziť možnosť ľahkovážnych rozlúk. Okrem toho mali štátni zástupcovia prispieť k zisteniu materiálnej pravdy, ktorá bola predpokladom zvýšenej ochrany manželského zväzku.

Právna úprava č. 11.186/1943-7

Článok VIII. zákona č. 41/1943 Sl. z., zmocnil na vykonanie zákona osobitne ministra pravosúdia. Vykonávacím predpisom vydaným na základe tohto ustanovenia bola úprava č. 11.186/1943-7. O existencii uvedenej právnej úpravy sa dozvedáme z archívneho fondu Hlavného štátneho zastupiteľstva, konkrétne zo správy Povereníctva SNR pre pravosúdie z 13. júna 1945.²³ Správa uvádzala, že Povereníctvo SNR pre pravosúdie mení tú časť právnej úpravy č. 11.186/1943-7, podľa ktorej bolo nariadené predkladanie správ štátnymi zastupiteľstvami Ministerstvu pravosúdia v prípadoch, v ktorých bolo rozsudkom rozlúčené manželstvo a proti ktorým štátne zastupiteľstvo nepodalo odvolanie. V správe sa taktiež dozvedáme, že táto právna úprava bola vydaná 4. mája 1943, čiže len 18 dní po schválení zákona.

Z teoretického hľadiska je podnetnou diskusia, o aký druh právneho predpisu ide. Predpokladáme, že išlo o vnútornú smernicu, respektíve vnútornú správu upravujúcu konanie štátnych zastupiteľstiev. Argumentov v prospech tohto tvrdenia je hneď niekoľko:

1. Publicita predpisu: uvedenú právnu úpravu nenachádzame ani v Slovenskom zákonníku z roku 1943, a ani v Úradných novinách. Preto možno predpokladať, že nebola verejne publikovaná a prístupná.
2. Adresát právnej úpravy: adresátom právnej normy boli s najväčšou pravdepodobnosťou len štátne zastupiteľstvá, keďže upravovala ich povinnosť podávať správy Ministerstvu pravosúdia.
3. Pomenovanie dokumentu: V správe Povereníctva SNR pre pravosúdie, ako aj v jednotlivých správach podávaných podľa tohto predpisu, sa označuje jednoducho

²² Návrh zákona Martina Sokola a spoločníkov na vydanie zákona, ktorým sa mení Občiansky sporový poriadok a dôvodová správa k zákonu. In Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky [online]. [cit. 2025-20-9]. Dostupné na: S SR 1939-1945, tisk 727.

²³ SNA: f. HŠZ, k.c. 261. Výkaz manželských vecí č. 9/1945. Správa Povereníctva SNR pre pravosúdie.

ako úprava. V žiadnom z archívnych materiálov sa nenachádza iné pomenovanie ako úprava/právna úprava.

Napriek tomu, že sa nám právna úprava č. 11.186/1943-7 nedochovala, môžeme jej obsah a najmä aplikačnú prax zrekonštruovať zo správ zachovaných v archívnom fonde Hlavného štátneho zastupiteľstva.²⁴ Zo správ je zrejmé, že štátne zastupiteľstvá mali povinnosť podať správu o rozlukovom spore, v ktorom bol vynesený rozsudok rozlučujúci manželstvo, a rozhodli sa v ňom nepodať odvolanie. V prípade, ak sa štátne zastupiteľstvo rozhodlo nepodať odvolanie, bolo povinné napísať správu Hlavnému štátnemu zastupiteľstvu, ktoré uvedený postup (nepodanie odvolania) muselo schváliť. Po schválení postupu Hlavné štátne zastupiteľstvo zasielalo správu Ministerstvu pravosúdia, ktoré taktiež muselo postup odsúhlasiť. Pre úplnosť je potrebné poznamenať, že správy boli podávané bez ohľadu na konkrétny rozlukový paragraf, a teda vo všetkých druhoch rozlukových sporov. Z toho dôvodu možno predpokladať, že právna úprava neviazala túto povinnosť len na určitý rozlukový dôvod.

Väčšina dochovaných správ pochádza zo Štátneho zastupiteľstva Bratislava (17), deväť správ je dochovaných zo Štátneho zastupiteľstva Banská Bystrica a štyri zo Štátneho zastupiteľstva Nitra. I keď rozsah aj štýl správ závisel od konkrétneho štátneho zastupiteľstva, obsahom sa veľmi nelíšili. V hlavičke správy boli zvyčajne osobné údaje strán sporu.²⁵ V tele správy bol obvykle dátum rozsudku, spisová značka a paragraf, podľa ktorého bolo manželstvo rozlúčené. Po týchto „technických“ informáciách nasledoval krátky opis priebehu sporu a vymedzenie hlavných dôvodov, pre ktoré bolo manželstvo rozlúčené. V závere štátne zastupiteľstvá odôvodňovali, prečo manželstvo nie je možné zachrániť a z akého dôvodu nie je žiaduce podanie odvolania. Celý proces schvaľovania postupu štátneho zastupiteľstva v rozlukovom spore trval zvyčajne 5-12 dní. Dĺžka procesu súvisela s geografickou polohou jednotlivých štátnych zastupiteľstiev ako aj s aktuálnou politickou situáciou.²⁶

Ako už bolo spomenuté, najväčšími rozdielmi medzi správami štátnych zastupiteľstiev bol ich rozsah a najmä dôvody, pre ktoré sa rozhodli nepodať odvolanie. Správy Štátneho zastupiteľstva Bratislava boli spravidla kratšieho rozsahu.²⁷ Po vymedzení skutkového stavu a priebehu sporu nasledovala vo všetkých dochovaných prípadoch veta: *„Proti rozsudku nehodlám podať odvolanie, lebo by*

²⁴ Celkovo sa zachovalo okolo 30 správ s odpoveďou Hlavného štátneho zastupiteľstva a Ministerstva pravosúdia.

²⁵ Zvyčajne meno, priezvisko, povolanie a adresa pobytu.

²⁶ Dobrým príkladom je správa bratislavského zastupiteľstva z 18. augusta 1944, ktorá bola Ministerstvom pravosúdia schválená 8. septembra 1944.

SNA: f. HŠZ, k.c. 258. Správa Štátneho zastupiteľstva Bratislava. Prípád: Foltýnová vs Foltýn.

²⁷ Išlo o kratšie správy na pol strany, nanajvýš na stranu.

nemohlo mať úspechu.²⁸ Štátne zastupiteľstvo vychádzalo z predpokladu, že po vymedzení skutkového stavu už nie je nutná ďalšia argumentácia v prospech nimi zvoleného postupu, a z prípadu je zjavný neúspech odvolania.

Štátne zastupiteľstvo Banská Bystrica podávalo dlhšie správy,²⁹ po sumarizácii priebehu sporu a hlavných argumentov v prospech rozluky nasledovalo odôvodnenie, v ktorom štátne zastupiteľstvo obhajovalo nepodanie odvolania. Aj banskobystrické zastupiteľstvo malo svoju typickú formulu: „...manželstvo procesných strán je celkom rozvrátené, takže stratilo pre manželov svoj pravý zmysel/význam, a ako také prestalo byť aj užitočnou jednotkou pre národnú pospolitosť.“³⁰ Rovnakú alebo veľmi podobnú vetu nachádzame vo všetkých správach bystrického zastupiteľstva.³¹ Na rozdiel od bratislavského zastupiteľstva kládlo väčší dôraz na spoločenskú hodnotu manželstva, ktorá mala byť v prípade rozlučovaných manželstiev nenávratne narušená.

Správy Štátneho zastupiteľstva Nitra sa svojou dĺžkou približovali správam bratislavského zastupiteľstva. Záverom všetkých správ nitrianskeho štátneho zastupiteľstva bola variácia vety: „Nakoľko Krajský súd skutkový stav správne ustálil a podľa toho je daná podmienka rozlúčenia manželstva, preto použitie oprávneho prostriedku považujem za neúčelné a zbytočné.“³² Nitrianske zastupiteľstvo zvolilo stratégiu poukázania na reálnu existenciu rozlukového dôvodu, a teda na zákonnosť súdneho rozhodnutia.

V druhom kroku bol potrebný súhlas Hlavného štátneho zastupiteľstva. Vo všetkých dochovaných prípadoch Hlavné štátne zastupiteľstvo súhlasilo s postupom podriadeného štátneho zastupiteľstva. Proces bol natolko formálny, že odpoveď Hlavného štátneho zastupiteľstva bola stále v rovnakej šablóne. Dikcia súhlasu s postupom väčšinou znela: „V spore (meno žalujúcej strany) proti (meno žalovanej strany) o rozluku manželstva predkladám v zmysle úpravy z 4./V. 1943 č. 11.186/1943-7 s tým, že súhlasím so stanoviskom štátneho zastupiteľstva.“³³ V potvrdeniach z neskoršieho obdobia sa vynechávali mená sporových strán. To, že išlo o čisto formálny proces, možno vyvodzovať aj zo skutočnosti, že v žiadnej z dochovaných

²⁸ SNA: f. HŠZ, k.c. 258. Správy Štátneho zastupiteľstva Bratislava. Prípady: Čadek vs Čadeková, Babušík vs Babušíková, Šichmák vs Šicháková, Foltýnová vs Foltýn, Šajban vs Šajbanová, Frtús vs Frtúsová.

²⁹ Správy boli spravidla na stranu a pol.

³⁰ SNA: f. HŠZ, k.c. 258. Správy Štátneho zastupiteľstva Banská Bystrica. Prípady: Korvini vs Korviniová, Stopka vs Stopková, Ganaj vs Ganajová, Neuschl vs Neuschlová.

³¹ Dokonca aj v úplne prvej dochovanej správe z 27.12.1943.

³² SNA: f. HŠZ, k.c. 258. Správy Štátneho zastupiteľstva Nitra. Prípady: Kopec vs Kopcová, Babitz vs Babitzová.

³³ Napríklad: SNA: f. HŠZ, k.c. 258. Súhlas so správou Štátneho zastupiteľstva Bratislava. Prípad: Čedek vs Čedeková.

správ nenachádzame argumentáciu alebo úvahu, prečo Hlavné štátne zastupiteľstvo postup štátneho zastupiteľstva schválilo.

Posledným krokom bolo schválenie Ministerstvom pravosúdia. Obdobne ako v prípade schvaľovacieho procesu na úrovni Hlavného štátneho zastupiteľstva, vo všetkých dochovaných prípadoch Ministerstvo pravosúdia súhlasilo s postupom štátneho zastupiteľstva a Hlavného štátneho zastupiteľstva. Najčastejšia formulárová odpoveď Ministerstva pravosúdia znela: „*Správu v rozlukovej veci (meno žalujúcej strany) a (meno žalovanej strany) som vzal na vedomie. So zamýšľaným postupom súhlasím.*“³⁴ Za ministra obvykle podpisoval správu niektorí z úradníkov ministerstva. Rovnako ako v prípade potvrdzovacieho procesu na Hlavnom štátnom zastupiteľstve, ani v prípade schvaľovania na ministerstve nevidíme žiadne odôvodnenie potvrdenia správnosti postupu podriadených štátnych zastupiteľstiev. Posledným dochovaným prípadom je správa nitrianskeho zastupiteľstva z 12. mája 1945, adresovaná Poverenictvu SNR pre pravosúdie.³⁵ Na tejto správe nachádzame rukou písanú margináliu, ktorá kritizuje úpravu č. 11.186/1943-7, upozorňuje na jej neúčelnosť a zbytočné zaťažovanie úradov verejnej obžaloby.³⁶ V záujme zjednodušenia a urýchlenia agendy navrhuje zrušiť prax podávania správ Poverenictvu SNR pre pravosúdie. Autor marginálie je pravdepodobne z Hlavného štátneho zastupiteľstva, keďže pod jeho súhlasom sa nachádza hviezdička,³⁷ od ktorej sa odvíja text navrhovanej zmeny. Ďalšou zaujímavosťou sú podpisy. Pod vyššie zmienenou margináliou, určenou Poverenictvu SNR, je ten istý podpis, ktorý sa nachádza pod súhlasom Poverenictva SNR. Avšak, na rozdiel od predchádzajúcej praxe, namiesto súhlasu za ministra pravosúdia bol takýto súhlas udelený za hlavného prokurátora. Súhlas bol udelený v ten istý deň, t.j. 13.6.1945, ako vydanie správy Poverenictva SNR pre pravosúdie, podľa ktorej už nebolo potrebné predkladanie správ štátnymi zastupiteľstvami. Za hlavného prokurátora túto správu podpísal Dr. Rigan, ktorý s najväčšou pravdepodobnosťou podpisoval aj vyššie zmienenú margináliu, ako aj súhlas s postupom nitrianskeho štátneho zastupiteľstva.³⁸

³⁴ Napríklad: SNA: f. HŠZ, k.c. 258. Súhlas so správou Štátneho zastupiteľstva Banská Bystrica. Prípad: Šajban vs Šajbanová.

³⁵ SNA: f. HŠZ, k.c. 261. Správa Štátneho zastupiteľstva Nitra. Prípad: Urbánková.

³⁶ SNA: f. HŠZ, k.c. 261. Správa Štátneho zastupiteľstva Nitra. Prípad: Urbánková.

³⁷ Ide o rukou písaný znak ktorým autor naznačuje, že bude pokračovať v inej časti. Pod textom správy sa nachádza druhá hviezdička od ktorej sa odvíja text spomínanej marginálie.

³⁸ Uvedené konštatujeme na základe podobnosti podpisov, ktoré sa na dokumentoch nachádzajú.

Aktivita Štátneho zastupiteľstva Banská Bystrica v roku 1943

O úlohe štátneho zástupcu v rozlukových sporoch po novele zákona svedčí aj archívny materiál Krajského súdu v Banskej Bystrici. Z 54 prípadov z roku 1943 začatých po 15. apríli 1943 pred Krajským súdom Banská Bystrica bolo len v troch prípadoch podané odvolanie štátnym zástupcom.³⁹ Vo väčšine prípadov sa v rozsudku alebo v zápisnici z pojednávania objavuje len strohé vyjadrenie štátneho zástupcu. Najčastejšie ide o formulu: „*Prokurátor Štátneho zastupiteľstva navrhol žalobu zamietnuť a poprel žalobný prednes.*“⁴⁰ Len sporadicky sa prednes prokurátora rozvíja alebo odôvodňuje detailnejšie.

Rovnako formálny prístup možno badať aj pri samotných odvolaniach. Žiadne z odvolaní Štátneho zastupiteľstva Banská Bystrica sa neskončilo úspešne.

V prvom prípade bolo manželstvo rozlúčené rozsudkom 18.6.1943. Prokurátor podal odvolanie 16. novembra, ktoré hlavný prokurátor 17. februára zobral späť.⁴¹ V druhom prípade bolo manželstvo rozlúčené 10. septembra 1943.⁴² Prokurátor podal odvolanie 1. októbra 1943 a na rozdiel od predchádzajúceho prípadu, hlavný prokurátor súhlasil s odvolaním. Hlavný súd Bratislava 31. októbra potvrdil napadnutý rozsudok. V treťom prípade bolo manželstvo rozlúčené 17. decembra 1943. Štátne zastupiteľstvo podalo odvolanie 22. januára 1943.⁴³ Z dôvodu viacerých odročených pojednávaní Hlavný súd vo veci rozhodol až 22. januára 1946. Súd potvrdil rozhodnutie prvostupňového súdu. Zaujímavou je skutočnosť, že uvedené odvolanie je dochované aj vo fonde Hlavného štátneho zastupiteľstva v SNA.

Ďalšou zaujímavosťou je účasť štátnych zástupcov na sporoch začatých pred prijatím zákona č. 41/1943 Sl. z., keďže podľa prechodného ustanovenia upraveného v článku VII. zákona sa mali žaloby podané pred účinnosťou zákona pojednávať podľa dovtedy platných právnych predpisov. Zákon síce aj predtým dovoľoval štátnym zástupcom účasť na pojednávaní, avšak napríklad štátne zastupiteľstvo Banská Bystrica túto možnosť nevyužívalo. O to zaujímavejšia je prítomnosť štátneho zástupcu na pojednávaní 16.4.1943, teda deň po prijatí zákona.⁴⁴ Žaloba v tomto spore bola pritom podaná už 12.3.1942 a na spomínanom pojednávaní bol vyhlásený rozsudok. Podobná situácia nastala vo viacerých prípadoch, kedy do prebiehajúcich sporov o rozluku začal vstupovať štátny zástupca.⁴⁵

³⁹ Štátny archív Banská Bystrica: f. Krajský súd Banská Bystrica, k.c. 407 až 412. Spory o rozluku manželstva pred senátom.

⁴⁰ ŠABB: f. KSBB, k.c.407 až 412. Vo väčšine prípadov je postoj prokurátora vyjadrený variáciou tejto vety.

⁴¹ ŠABB: f. KSBB, k.c.409. Spor CK 47/43.

⁴² ŠABB: f. KSBB, k.c.409. Spor CK 48/43.

⁴³ ŠABB: f. KSBB, k.c.412. Spor CK 118/43.

⁴⁴ ŠABB: f. KSBB, k.c.408. Spor CK 18/43.

⁴⁵ Napríklad: ŠABB: f. KSBB, k.c.407. Spor CK 6/43.

Záver

V súčasnosti platí, že do konania o rozvod manželstva môže prokurátor vstúpiť len v prípade, ak je s konaním o rozvod manželstva spojené konanie o úpravu pomerov manželov k ich maloletým deťom na čas po rozvode.⁴⁶ Hlavným dôvodom danej úpravy je rešpektovanie autonómie vôle manželov.⁴⁷ Uvedené korešponduje s moderným vnímaním manželského zväzku.⁴⁸ Pre takéto vnímanie manželského zväzku je charakteristická vysoká prioritizácia záujmov manželov.

Opakom takéhoto prístupu bol zákon č. 41/1943 Sl.z. a nadväzujúca právna úprava. Hlavným cieľom zákona bolo zabezpečiť čo najvyššiu mieru ochrany manželského zväzku ako spoločensky významného inštitútu s výrazným etickým rozmerom, ktorý je zákonodarca povinný mať neustále na zreteli. Pre elity štátu bolo podstatné najmä odstránenie formalizmu a ľahkovážnych rozlúk, ktoré narúšali morálne smerovanie národa. Hlavným prostriedkom tohto boja malo byť posilnenie pozície štátneho zastupiteľstva a nadväzujúca právna úprava, ktorá prikazovala štátnym zástupcom podávať správy o sporoch, v ktorých sa proti rozluke manželstva rozhodli nepodať odvolanie.

Účinnosť daných opatrení dobrým spôsobom dokumentujú správy jednotlivých štátnych zastupiteľstiev, posielané Hlavnému štátnemu zastupiteľstvu a Ministerstvu pravosúdia. V žiadnej z týchto správ nenachádzame snahu nadriadených orgánov korigovať postup krajského štátneho zastupiteľstva. Z procesu kontroly sa stala formalita zahŕňajúca dookola opakujúce sa formuly. Podobne aj na úrovni Krajského súdu Banská Bystrica možno badať relatívne formálny prístup štátneho zastupiteľstva k rozlukovým sporom. Malý počet odvolaní v spojitosti s pasívnym prístupom na pojednávaniach naznačuje, že ideologicky podmienené zákonodarstvo je účinné len v prípade, ak má za sebou funkčný donucovací aparát, ktorý dohliada na jeho dodržiavanie. Relatívna nezávislosť súdnej moci, spôsobená kontinuitou súdnych orgánov z 1.ČSR⁴⁹ v spojení s komplikovanou politickou situáciou v rokoch 1944-1945, zabránila efektívnemu výkonu novelizovaných ustanovení.

⁴⁶ § 13 zákona č. 161/2015 Z.z., Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov.

⁴⁷ SMYČKOVÁ, Romana, ŠTEVČEK, Marek, LÖWY, Alexandra, TOMAŠOVIČ, Marek a kol. Civilný mimosporový poriadok. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2024, s. 108, marg. č. 2.

⁴⁸ GROSSI, Renata. Love and Marriage. In *Looking for Love in the Legal Discourse of Marriage*, 17–38. ANU Press, 2014. s. 12. [online]. [cit. 2025-20-9]

Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/j.ctt13www3x.5>.

⁴⁹ GÁBRIŠ, Tomáš. Súdnicтво v období prvej Slovenskej republiky (1919-1945). *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*. XXVI: 2008, s. 5.

Zoznam použitej literatúry

Právne predpisy

1. Zákon č. 161/2015 Z.z., Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov.
2. Zákon č. 41/1943 Sl.z., ktorým sa mení Občiansky sporový poriadok.
3. Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z. o ústave Slovenskej republiky.

Monografie, články v zborníkoch a periodickej literatúre

1. BIANCHI, Leonard. *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu 1848-1945*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1973, 2., 1918-1945.
2. GÁBRIŠ, Tomáš. Súdnictvo v období prvej Slovenskej republiky (1919-1945). *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*. XXVI: 2008.
3. GROSSI, Renata. Love and Marriage. In *Looking for Love in the Legal Discourse of Marriage*, 17–38. In ANU Press, 2014 [online]. [cit. 2025-20-9].
4. MIČURA, Martin. Správa o XX riadnom valnom zhromaždení Právnickej jednoty v Bratislave, konanom dňa 6. apríla 1943. In *Právny obzor*, Roč. 26, č. 7 (1943).
5. MIČURA, Martin. Účasť štátneho zástupcu na sporoch vo veciach občianskych. In *Právny obzor*, Roč. 24, č. 8-9 (1941).
6. Návrh zákona Martina Sokola a spoločníkov na vydanie zákona, ktorým sa mení Občiansky sporový poriadok a dôvodová správa k zákonu. In Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky [online]. [cit. 2025-20-9].
7. PIHLAJAMÄKI, Heikki, Marcus DUBBER, Mark GODFREY, eds. *The Oxford Handbook of European Legal History*. Oxford: Oxford University Press, 2018. ISBN: 978-0-19-878522.
8. SMYČKOVÁ, Romana, ŠTEVČEK, Marek, LÖWY, Alexandra, TOMAŠOVIČ, Marek a kol. *Civilný mimosporový poriadok*. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2024.
9. Správa o 111. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave, štvrtok 15. apríla 1943. In Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky [online]. [cit. 2025-20-9].
10. ČENTÉŠ, Jozef, Michal POVAŽAN a Ján ŠANTA. *Dejiny prokuratúry na Slovensku*. Bratislava: ATTICUM. 2014. ISBN 978-80-971381-5-8.
11. MOSNÝ, Peter, Ladislav HUBENÁK a Martin SKALOŠ. *Dejiny štátu a práva na území Slovenska*. 2. dopl. vyd. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2010. Vysokoškolská učebnica Právnickej fakulty UMB. ISBN 978-80-5570006-9.

Archívne fondy

1. Slovenský národný archív: *f. Hlavné štátne zastupiteľstvo*, k.c. 255. *Správy štátnych zastupiteľstiev*.
2. Slovenský národný archív: *f. Hlavné štátne zastupiteľstvo*, k.c. 258. *Výkaz manželských vecí*.
3. Slovenský národný archív: *f. Hlavné štátne zastupiteľstvo*, k.c. 261. *Správy štátnych zastupiteľstiev*.
4. Štátny archív Banská Bystrica: *f. Krajský súd Banská Bystrica*, k.c. 407. *Spory o rozluhu manželstva pred senátom (CK)*.
5. Štátny archív Banská Bystrica: *f. Krajský súd Banská Bystrica*, k.c. 408. *Spory o rozluhu manželstva pred senátom (CK)*.
6. Štátny archív Banská Bystrica: *f. Krajský súd Banská Bystrica*, k.c. 409. *Spory o rozluhu manželstva pred senátom (CK)*.
7. Štátny archív Banská Bystrica: *f. Krajský súd Banská Bystrica*, k.c. 410. *Spory o rozluhu manželstva pred senátom (CK)*.
8. Štátny archív Banská Bystrica: *f. Krajský súd Banská Bystrica*, k.c. 411. *Spory o rozluhu manželstva pred senátom (CK)*.
9. Štátny archív Banská Bystrica: *f. Krajský súd Banská Bystrica*, k.c. 412. *Spory o rozluhu manželstva pred senátom (CK)*.

Kontaktné údaje

Mgr. Július Palaj

julius.palaj@flaw.uniba.sk

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave